

Charles P. Segal – In memoriam

Ο κορυφαίος Αμερικανός κλασικός φιλόλογος Charles Segal δεν είναι πια ανάμεσά μας να μας συντροφεύει με το σπινθηροβόλο πνεύμα του και τη βαθύτατη σοφία του. Έφυγε την πρωτοχρονιά του 2002, μετά από πολύμηνη γενναία μάχη με την πιο άγρια μορφή καρκίνου. Ήταν 65 ετών. Διατήρησε μέχρι το τέλος πλήρη πνευματική διαύγεια και έφυγε απόλυτα συμφιλιωμένος με την ιδέα του θανάτου, έχοντας στο πλευρό του τη γυναίκα του Nancy Jones, τον αδελφό του, τα τρία του παιδιά, καθώς και φίλους, συναδέλφους και μαθητές του απ' όλο τον κόσμο.

Γεννήθηκε στη Βοστώνη το 1936. Φοίτησε στο περίφημο Boston Latin School και στη συνέχεια στο Harvard (BA 1957, *summa cum laude*/PhD 1961), όπου έλαβε πλήθος τιμητικών διακρίσεων που υπήρξαν προάγγελοι μιας λαμπρής πνευματικής και ακαδημαϊκής πορείας. Δίδαξε στο University of Pennsylvania (1964-67), στο Brown (1968-86), στο Princeton (1987-90) και από το 1990 μέχρι και το θάνατό του κατείχε την έδρα Walter C. Klein στο Harvard. Υπήρξε επίσης επισκέπτης καθηγητής σε διάφορα Πανεπιστήμια στην Αμερική (Brandeis 1974, Columbia 1979), στην Ευρώπη (Ecole des Hautes Etudes 1975-76, Ecole Normale Supérieure 1982, American Academy in Rome 1986) και στην Αυστραλία (U. of Melbourne 1978). Από την πληθώρα υποτροφιών και άλλων τιμητικών διακρίσεων που του απονεμήθηκαν αναφέρουμε ενδεικτικά ότι υπήρξε καταρχάς υπότροφος (1967-68) και αργότερα μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών στη Washington (1987-92) και ότι εξελέγη μέλος της Αμερικανικής Ακαδημίας Τεχνών και Επιστημών το 1992 και πρόεδρος της American Philological Association το 1994.

Ήδη στις αρχές της δεκαετίας του '80 γινόταν λόγος στους κύκλους των κλασικών φιλολόγων διεθνώς για το φαινόμενο Segal και η φήμη του ενισχυόταν όλο και περισσότερο καθώς πέρασαν τα χρόνια. Η συγγραφική του παραγωγή χαρακτηρίζεται από ένα μοναδικό συνδυασμό καινοτόμου και δημιουργικού διαλόγου με τα κείμενα της κλασικής γραμματείας, αφομοίωσης και συγκερασμού της παραδοσιακής φιλολογίας με σύγχρονες ερμηνευτικές τάσεις της θεωρίας της λογοτεχνίας, σπάνιας

ενυπνωσίας, εύρους και βαθύτητας αρχαιομάθειας. Το δημοσιευμένο έργο του αριθμεί πάνω από δεκαοκτώ βιβλία, πολλά ήδη μεταφρασμένα σε διάφορες γλώσσες, και εκατοντάδες άρθρων και βιβλιοκρισιών. Μία σχεδόν πλήρης εργογραφία έχει πρόσφατα δημοσιευθεί στο περιοδικό *Harvard Studies in Classical Philology* 101 (2003) 1-28. Τό τεράστιο αυτό έργο επικεντρώνεται, χωρίς να περιορίζεται, στη ερμηνεία της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας, του ελληνικού και ρωμαϊκού έπους και της ελληνικής και ρωμαϊκής λυρικής ποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του πάθους και της ολόψυχης αφοσίωσής του στα κλασικά γράμματα αποτελεί το γεγονός ότι τους μήνες της σκληρής του πάλης με την ανίατη νόσο κατάφερε να ολοκληρώσει τη μετάφραση και το σχολιασμό της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή, που είχε αναλάβει σε συνεργασία με τον ποιητή Reginald Gibbons για την οικεία σειρά της Οξφόρδης.

Το εντυπωσικό σε ποιότητα και ποσότητα καινοτόμο συγγραφικό έργο του Segal ανακλά εν μέρει μόνο τη βαθύτατη γνώση και καλλιέργεια του σπουδαίου αυτού ανθρώπου. Όσοι τον γνώριζαν από κοντά, είχαν την τύχη να γίνουν κοινωνοί μιας απέραντης γνώσης και δημιουργικής σκέψης που αγκάλιαζε την κλασική και σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή, το θέατρο και τον κινηματογράφο. Την άνοιξη του 2001, όταν η ιατρική διάγνωση έκανε το γύρο του κόσμου κεραινοβολώντας όλους όσους τον αγαπούσαν και τον θαύμαζαν, η ατμόσφαιρα στο σπίτι της οδού Irving στο Cambridge έγινε βαριά, αλλά η ζωή δεν άλλαξε. Παρά την εξάντληση που του προκαλούσε η θεραπευτική αγωγή, ο Charlie διάβαζε και έγραφε κάθε μέρα, όπως συνήθιζε μια ολόκληρη ζωή. Και μέσα σε μια ατμόσφαιρα άφατης θλίψης συνέχιζε να μας εκπλήσσει και να μας συνεπαίρνει μιλώντας μας για μυθιστορήματα που μόλις είχαν κυκλοφορήσει και που όπως πάντα —σαν τίποτα να μην είχε στο μεταξύ αλλάξει— είχε προλάβει να διαβάσει και να σκεφθεί.

Το βάθος και το εύρος των γνώσεων του Segal υπήρξε παροιμιώδες. Ο ίδιος απέδιδε την εξαιρετική κατάρτισή του στην παιδεία που έλαβε στο Boston Latin School, όπου όπως συχνά έλεγε «no amount of work was ever considered impossible». Ένα επεισόδιο που μου διηγήθηκε η γυναίκα του λίγο μετά το θάνατό του αποτελεί εύγλωττη μαρτυρία για τις πνευματικές προκλήσεις που εκλήθη να αντιμετωπίσει σε νεανική ηλικία. Κατά την είσοδό τους σε μία συνάντηση των αποφοίτων της τάξης του 1957 του Harvard μια ομάδα συμφοιτητών του που ήταν και συμμαθητές του στο Boston Latin School άρχισε να τον επευφημεί φωνάζοντας: “Segal, Segal, he’s a legend, he graduated first in our class”. Η νεανική αυτή αριστεία υπήρξε εμβληματική μιας πλήρως καταξιωμένης, αλλά δύσκολης πνευματικής πορείας.

Ο Segal ήταν άνθρωπος με ισχυρές απόψεις. Ως φιλόλογος ανδρώθηκε σε μια περίοδο έντονης αντιπαλότητας των καινοτόμων με τις παραδοσιακές ιδέες. Ο ίδιος επέλεξε το δρόμο της ανανέωσης και συνεισέφερε τα μέγιστα στην αποδοχή, εδραίωση και διάδοση νέων ερμηνευτικών προσεγγίσεων χάρη στην αδιαμφισβήτητη στέρεη φιλολογική του σκευή η οποία του επέτρεψε να κρατήσει ανοιχτό το διάλογο με τους προβληματισμούς της παραδοσιακής έρευνας. Είναι ενδεικτικό του σπάνιου ήθους του και της πνευματικής του ακεραιότητας ότι τόσο από τη γραπτή όσο και από την προφορική υποστήριξη των κατά καιρούς αιρετικών απόψεών του απουσίαζε ανέ-

καθεν κάθε ίχνος μισαλλοδοξίας. Απαύγασμα του σεβασμού του για την παράδοση, και της φυσικής του τάσης να ανοίγει νέους δρόμους, αποτελεί ο βαρυσήμαντος λόγος που απηύθυνε στα μέλη της Ένωσης Αμερικανών Φιλολόγων από το βήμα του προέδρου το 1994 [ΤΑΡΑ 125 (1995), 1-26]. Στην αξέχαστη και πολυσυζητημένη αυτή ομιλία, μέσα από μια θαυμαστή περιήγηση στα διασταυρούμενα μονοπάτια παραδοσιακών και νεωτερικών προβληματισμών, ανέδειξε την οικουμενικότητα των κλασικών κειμένων, τα οποία παρομοίασε με πρωτεϊκούς γίγαντες που αλλάζουν μορφή ανάλογα με τα ερωτήματα που τους θέτει η κάθε εποχή, αλλά που έχουν πάντοτε κάτι σημαντικό να πουν.

Το πλούσιο και πολυσχιδές έργο του Segal άνοιξε νέους δρόμους στη μελέτη των κλασικών κειμένων και αποτέλεσε διαλεκτικό πόλο πολυάριθμων και ποικίλων μελετών άλλων ερευνητών, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα της ελληνικής και ρωμαϊκής ποίησης. Ο Segal υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ανανεωτικής τάσης που έδωσε ώθηση και νέα πνοή στην ερμηνεία των κλασικών κειμένων στη δεκαετία του '60 και του '70. Η τάση αυτή έχει τις ρίζες της αφενός στη Νέα Κριτική (New Criticism) και αφετέρου στη στρουκτουραλιστική προσέγγιση της αρχαίας γραμματείας, που υιοθετήθηκε από τη σχολή του Παρισιού με κορυφαίους εκπροσώπους τους Jean-Pierre Vernant, Marcel Detienne και Pierre Vidal-Naquet. Το πρώτο βιβλίο του Segal, *Landscape in Ovid's Metamorphoses* (1969), αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα του γόνιμου διαλόγου του με τις ερμηνευτικές αρχές της Νέας Κριτικής, ενώ λίγα χρόνια αργότερα έχοντας ως αφετηρία την ανθρωπολογική προσέγγιση του Claude Levi-Strauss και της σχολής του Παρισιού δίδει μια σειρά διαλέξεων στο Oberlin College (1974), που αποτέλεσαν τον πυρήνα μιας ρηξικέλευθης μελέτης, σταθμού για τις σοφόκλειες σπουδές (*Tragedy and Civilization: An Interpretation of Sophocles*, 1981). Το έργο του Σοφοκλή υπήρξε για τον Segal αστείρευτη πηγή έμπνευσης και στοχασμού και του αφιέρωσε δύο ακόμα εκτενείς μελέτες (*Oedipus Tyrannus: Tragic Heroism and the Limits of Knowledge*, 1993 [αναθ. έκδ. 2001] και *Sophocles' Tragic World: Divinity, Nature, Society*, 1995). Στη δεκαετία του '80 αποκρυσταλλώνεται η πολυπρισματική ερμηνευτική προσέγγιση του Segal, η οποία αποτελεί στο εξής χαρακτηριστικό γνώρισμα του έργου του και συνίσταται σ' ένα ιδιοφυή συνδυασμό ερμηνειών των κλασικών έργων από πολλαπλή σκοπιά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τάσης αποτελούν η μελέτη των *Βακχών* του Ευριπίδη κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, από στρουκτουραλιστική, μεταστρουκτουραλιστική και ψυχαναλυτική σκοπιά (*Dionysiac Poetics and Euripides' Bacchae*, 1982 [αναθ. έκδ. 1997]) και η μελέτη της πινδαρικής μυθοποιίας, όπου η στρουκτουραλιστική και μεταστρουκτουραλιστική ματιά διασταυρώνονται και φωτίζονται από μια μεταμορφωτική θεώρηση (*Pindar's Mythmaking: The Fourth Pythian Ode*, 1986).

Παρά τις πολλαπλές θεωρητικές προσεγγίσεις που υπόκεινται στο ώριμο έργο του Segal, η κυρίαρχη ερμηνευτική του στρατηγική παραμένει κειμενοκεντρική. Στην κειμενοκεντρική αυτή τάση εν μέρει, αλλά κυρίως σε μια αξιοθαύμαστη διανοητική τόλμη οφείλεται και η επιλεκτική χρήση θεωρητικών προτύπων που έχει ήδη επισημανθεί από πολλούς φιλόλογους. Είναι σαφές στον αναγνώστη ότι ο Segal δεν ενδια-

φέρεται να ελέγξει την συνολική εφαρμοσιμότητα των διαφόρων θεωρητικών προτύπων στα κείμενα, αλλά αντλεί έμπνευση από τις διάφορες θεωρητικές προτάσεις για να θέσει νέα ερωτήματα και να αναδείξει νέες σημαντικές πτυχές. Με την επιλογή του αυτή ο Segal πήρε εμμέσως πλην σαφώς θέση στη διαμάχη των θεωρητικών της λογοτεχνίας που σφράγισε τα τέλη του περασμένου αιώνα δίδοντας στη θεωρία το ρόλο της θεραπεινίδας της λογοτεχνίας.

Ο Segal ήταν ταυτόχρονα μεγάλος φιλόλογος και άνθρωπος με σπάνιες αρετές και ευαισθησίες. Βαθύτατη καλοσύνη, αστείρευτη γενναιοδωρία, πραότητα και σεβασμός για τις απόψεις των άλλων είναι ο κοινός παρονομαστής των διηγήσεων όσων είχαν τη χαρά να τον συναναστραφούν ως δάσκαλο, φίλο και συνάδελφο. Το Μάιο του 2001 με την ευκαιρία της 65ης γενεθλιακής επετείου του οι συνάδελφοί του στο Harvard, συγκλονισμένοι από την αναπάντεχη και ανελέητη ιατρική πρόγνωση για το μέλλον του, διοργάνωσαν μια ημερίδα για να τιμήσουν εν ζωή το φίλο και συνάδελφό τους. Στη γλυκύπικρη αυτή τελετή οι συνάδελφοί του Richard Thomas, Pietro Pucci, Gregory Nagy, Albert Henrichs, Richard Tarrant, Michael Putnam και Joseph Farrell επεχείρησαν μια πρώτη αποτίμηση της συνολικής συνεισφοράς του Segal στις κλασικές σπουδές αναδεικνύοντας το εύρος, το βάθος και το εκτόπισμα του μοναδικού αυτού φιλολογικού άθλου και κατέθεσαν την προσωπική τους μαρτυρία για το σπάνιο ήθος και τη γενναιοδωρία του. Στη συνέχεια πήρε το λόγο πλήθος παρισταμένων για να διηγηθούν προσωπικά περιστατικά που αναδείκνυαν τις σπάνιες αρετές του. Όλες οι προσωπικές μαρτυρίες συνέκλιναν στη διαπίστωση ότι ο Segal δεν υπήρξε δάσκαλος μόνο των νεωτέρων, αλλά ως ένα βαθμό καί δάσκαλος της δικής του γενιάς. Στο τέλος ανέβηκε ο ίδιος στο βήμα για να δώσει μια συγκλονιστική μαρτυρία των συναισθηματικών αντιδράσεων και σκέψεων που του προκάλεσε η ασθένειά του τονίζοντας πόσο σπουδαίο βάλσαμο ήταν ο στοχασμός πάνω στις απόψεις των αρχαίων για τη ζωή και το θάνατο ακόμα και στη κρισιμότερη ώρα της ζωής του.

ΛΟΥΚΙΑ ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ